

СВІТОГЛЯДНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНТРОПНОГО ПРИНЦИПУ У ВИСВІТЛЕННІ ІСТОРІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДУМКИ

У статті подається психологічна інтерпретація антропного принципу, спрямована на вдосконалення і розвиток науково-психологічної картини світу, аналізується його світоглядний потенціал у висвітленні питань історії психології та концептуальних проблем антропопсихогенезу. Суб'єктивний аспект антропного принципу пов'язується із пізнавальним процесом, аналізуються гносеологічні передумови його вивчення. Наголошується на значенні постнекласичної раціональності, яка дозволяє подивитись на класичну спадщину через призму сучасності і пошукати нове в старому.

Ключові слова: антропний принцип, антропопсихогенез, історія психології, наукова картина світу, світогляд, постнекласична психологія.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Теперішнє суспільство часто називають "психологічним". Можна відзначити щонайменше два аспекти цього поняття. По-перше, мова йде про швидке кількісне зростання психологічної професії і збільшенні видимої присутності психологів у різних сферах життя. По-друге, епітет "психологічне" говорить про те, що в сучасному соціумі відносини пронизані психологією, опосередковані психологічним знанням – як науковим, так і популярним. До психічних феноменів ми відносимо широкий діапазон явищ – від елементарної подразливості, чутливості до вищих проявів свідомості, поривань людської душі й злетів людського духу. Формування та розвиток науково-психологічної картини світу – складний і неоднозначний процес оновлення та модифікації концептуального арсеналу знання, що дістає нам у спадок від класичної та некласичної науки. Входження сучасного суспільства в інформаційну "омережевлену" епоху пов'язане із зростанням онтологічної і гносеологічної складності світу, екзистенційної і рефлексивної складності людини, що в свою чергу супроводжується феноменами "мінливої сучасності", "мобільної ідентичності", методологічним плюралізмом і лібералізмом в еволюції пізнання.

Наприкінці ХХ ст. психологія, як й інші науки, еволюціонувала від класичної парадигми до некласичної, а потім – до постнекласичної. Спочатку наукова психологія повинна була відмежуватися від філософії і теології, що, однак, вартувало їй "утрати душі". Постнекласична психологія поступово повертається якщо не до ідеї душі в її повному розумінні, то, принаймні, до душевності, до душевних проявів людини. Її опорою, адекватним дзеркалом стає соціогуманітарний підхід, який керується питаннями про сутність людини, про сенс і призначення її життя, визнанням глибинного взаємозв'язку між природою і людиною. Постнекласичне розуміння людської суб'єктивності і певних принципів міжособистісних стосунків та взаємин людей із зовнішнім світом (соціум, природа, Всесвіт) значною мірою визначається виведенням антропного принципу.

Антропний космологічний принцип (від грец. *anthropos* – людина) встановлює залежність існування людини як складної системи та космічної істоти від фізичних параметрів Всесвіту (зокрема, від фундаментальних фізичних констант – швидкості світла, маси протона й електрона тощо) [2]. Принцип антропності стверджує, що світові фізичні константи оптимально доцільні для виникнення біосфери і початку соціогенезу. Фізичні розрахунки показують, що якби змінилася хоча б одна з наявних фундаментальних констант (при незмінності інших параметрів і збереженні усіх фізичних законів), то стало б неможливим існування тих чи тих фізичних об'єктів – ядер, атомів та ін. Іншими словами, виникає ідея про те, що всі елементи нашої космічної системи не лише ретельно "підлаштовані" один до одного, а й утворюють певну цілісність. Осмислення цих залежностей і призвело до висунування в науці антропного принципу [14].

Цей принцип спонукає до нового, більш глибокого рівня пізнання еволюційних зв'язків між різними ступенями організації та руху матерії. В цьому полягає його інтегруюче загальнонаукове значення. Більш того, як стверджують деякі сучасні психологи, антропний принцип – це головне, що мусить визначати світогляд сучасної людини [6, 8].

Метою даної статі є психологічна інтерпретація антропного принципу, розкриття його світоглядного потенціалу у висвітленні питань історії психології, концептуальних проблем антропопсихогенезу та як теоретичного підґрунтя в контексті особливостей формування постнекласичної науково-психологічної картини світу.

Теоретичний аналіз проблеми. Існують різні формулювання антропного принципу, але найчастіше він використовується у формі двох тверджень (слабкого і сильного), висунутих 1973 року

фахівцем з теорії гравітації англійським астрофізиком Бренденом Картером [2]. "Слабкий" антропний принцип стверджує: "Те, що ми очікуємо спостерігати, має бути обмежене умовами, необхідними для нашого існування як спостерігачів". Глибинні основи такого феномену сягають основних принципів функціонування нервової системи загалом і особливостей психічного відображення зокрема. Згідно з ними, в першому наближенні можна вважати, що будь-яка особа намагається підтримати й подовжити власне існування і тому завжди оцінює зовнішній світ із позицій шкідливості або корисності його впливів для себе, ставлячи свою індивідуальність у центр подій. "Сильний" антропний принцип стверджує, що "Всесвіт (і, отже, фундаментальні параметри, від яких він залежить) повинен бути таким, щоб у ньому на деякому етапі еволюції припускалося існування спостерігачів". Іншими словами, наш світ виявився "улаштованим" так вдало, що в ньому виникли умови, за яких людина могла з'явитися. У парадоксальній формі його можна викласти так: "Наявність життя, представником якого ми є, накладає на властивості Всесвіту низку дуже сильних обмежень". Або: "Всесвіт не може бути іншим, ніж він є, оскільки ми існуємо". Ці твердження слід розуміти не як можливість впливу людського інтелекту на Всесвіт, а як неможливість виникнення та існування інтелекту у Всесвіті, властивості якого були б іншими [1, 11].

Очевидно, що у світоглядному плані антропний принцип втілює у собі філософську ідею взаємозв'язку людини й Всесвіту, висунуту ще в античності і розвинуту плеядою філософів і натуралістів. Об'єктивний фізичний зміст антропного принципу полягає в тому, що він визначає необхідні умови утворення складних фізичних структур (атомів та молекул), а тим самим і розвитку більш складних рівнів організації і руху матерії – хімічного, біологічного (органічного життя), соціального (розумного життя) тощо. Підкреслимо, що йдеться саме про сукупність фізичних і астрофізичних обставин, хоча і фундаментальних, які безпосереднього відношення до людини не мають, тому назва "антропний принцип" є умовною. Це лише необхідна сукупність обставин, при яких можливий процес ускладнення форм організації та руху матерії, який потенціально може привести і до появи розумного життя.

Еволюція світу на Землі представлена трьома головними формами: еволюцією планети, цілі якої задані космічними законами (космогенез); еволюцією людства, що пов'язана з еволюцією планети (філогенез, представлений у соціокультурогенезі) та еволюцією самої людини як особливої форми живої матерії, якій притаманна свідомість (антропсихогенез). Як стверджує І. О. Біріч, ці три форми еволюції в цілому мають різний зміст, хоч і здійснюють певний взаємовплив одна на одну, адже структурно поєднані ("модель матрешки") [3]. Способи цієї взаємодії допоки недостатньо вивчені, проте людство наполегливо йде до їх досягнення.

Стосовно людини, антропний принцип, на думку Г. О. Нестеренко, можливо розглядати принаймні у трьох аспектах: об'єктивному, суб'єктивному та діяльнісно-практичному [12]. З об'єктивної сторони, він обґрунтовує існування загального взаємозв'язку явищ у світі та споконвічну вибірковість елементарних процесів на мікрорівні. Суб'єктивний аспект антропного принципу пов'язаний із пізнавальним процесом і означає, що умови розвитку нашого світу, необхідні для органічної еволюції та історичних можливостей генезису людини, є гносеологічними передумовами самої можливості його спостереження й вивчення. У дослідженні процесу самореалізації особистості, природно, найважливіше значення має діяльнісно-практичний аспект антропного принципу, який виражає ту обставину, що людина пізнає світ шляхом його освоєння у формах суспільно-історичної практики. Людська практика є універсальним засобом самореалізації, який робить людський світ домірним Всесвіту, наповнює його космічним масштабом.

Згідно з антропним принципом, світ не влаштований випадково, а має певну структуру, підпорядковану реалізації фізичних умов існування найвищих форм життя. І хоча дійсність розвивається за об'єктивними законами незалежно від волі та свідомості людей, образ світобудови міститься не зовні, а всередині структури кожної особистості. Вочевидь, образ світобудови не завжди усвідомлюється. Він переноситься до свідомості міфами, віруваннями, традиціями різних часів і різних народів світу, але, не зважаючи на різноманітні культурні інваріанти, є спільним для всього людства і складає зміст колективного несвідомого. За посередництвом архетипів, універсальних символів культури, колективне несвідоме відбивається в елементах структури конкретної особистості і стає надбанням індивіда вже при народженні. Архетипи несуть певні загальні схеми, за якими структура особистості (і світ у цілому) самоорганізується відповідно до ідеального образу світобудови. Універсальність цих схем для мікро-, мега- та макрорівнів пояснюється тим, що системам будь-якого рівня властива первісна необхідність порядку [12].

Для формулювання сильного антропного принципу, за яким властивості нашого Всесвіту такі, якими вони є, визначаються фактом появи в ньому людини, об'єктивних підстав немає. Але неминуче виникає питання – а чому ж наш світ саме такий – з мало імовірним поєднанням його властивостей, які дозволили принаймні на одній планеті виникнути розумному життю? І важко заперечувати, що досить природньою буде така відповідь: наш світ створений саме з цією спеціальною метою – появи в ньому людини. Тобто антропний принцип ніби підштовхує нас до телеологічного погляду на нього.

Проте слідом виникає питання – ким створений? Таким чином цей телеологічний погляд на світ приводить і до теологічного погляду на нього, приводить до ідеї бога-творця, деміурга цього світу. Чи можливо в цих умовах зберегти і розвинути матеріалістичний погляд на світ, як на такий, що "його не створив ніхто ні з богів, ні з людей", як стверджував ще давньогрецький філософ Геракліт. Слід замислитися і над зауваженнями сучасних фізиків про те, що антропоморфізм знову закрадається в науку під личиною антропного принципу і деякі прихильники цього принципу відкрито заявляють, що хотіли б "повернути Бога в науку".

Можлива відповідь на це питання пов'язана з висновком сучасних фізиків про множинність всесвітів з різними фундаментальними властивостями, що виникають з одного всеохоплюючого квантового Всесвіту. Цей висновок і сам по собі після його достатнього обґрунтування та уточнення означатиме чергову докорінну зміну в людських уявленнях. Таким чином приходимо до думки про те, що поява всесвіту з усіма умовами, потрібними для розвитку вищих, ніж фізична, форм руху матерії, є подією випадковою. Але при кількості всесвітів достатньо великій, ймовірність такої події також буде достатньо великою. Таким чином, існування світу, в якому виникло розумне життя, є явищем цілком природним і закономірним, однак ця закономірність має випадковий характер [13].

Свого часу Л. С. Виготський виділив п'ять стадій розвитку, які проходить будь-яка значна в науковому сенсі ідея [5, с. 51-53]. Згідно запропонованої ним схеми, безпосереднє наукове відкриття спочатку перебудовує сформовані уявлення про всю ту сферу явищ, до якої вони відносяться (I стадія); потім в абстрактному формулюванні ідея розтягується на більш широкий матеріал, на всю дисципліну або галузь знань (II стадія); далі у формі абстрактного (пояснювального) принципу вступає в конкурентну боротьбу з альтернативними принципами (III стадія); відокремившись від основного поняття, включається в якості пояснювального принципу в ту чи іншу філософську систему і стає світоглядом (IV стадія); нарешті, ідея, що звеличилася до світоглядного принципу, вступає в стадію боротьби і заперечення; до неї починають ставитися як до факту соціального життя: вказують на її соціальні корені і на те, які інтереси вона відстоює. В результаті ідея зі світогляду знову звужується до наукового факту і обмежується тими областями, звідки вона прийшла (V стадія). На перших трьох стадіях ідея революціонує науку; на четвертій і п'ятій її революційний потенціал вичерпується.

Історія наукової думки засвідчує, що філософські системи приходять і відходять, але вони завжди ґрунтуються навколо "вічних" одних і тих самих проблем. Їх зміст не змінюється з прогресом знання. Вони зумовлені структурою Всесвіту і становищем людини у світі. Метафізичними в цьому значенні є всі проблеми, щодо яких не застосовують прямих рішень, зовсім неістотно, у якій науковій сфері вони перебувають. Адже у людині апіорі онтологічно закладено потребу трансцендентування, виходу за межі профанного буття. Ця потреба зумовлена природою метафізичного мислення, звернення його до глибинних джерел буттєвості, спрямованість на осягнення першопричини, абсолютного сутнісного начала. Привнесення метафізичного осягнення універсуму в формування цілісної холістичної картини світу є нагальною потребою часу, його диктує факт зустрічі вчених з метафізичним аспектом буття на вищих щаблях наукового пошуку, наукового експерименту. Сучасна фізика поза своїм бажанням виходить на проблему існування більш глибокого гіпотетичного рівня буття, відомого в історії філософсько-психологічної думки у вигляді таких понять, як "дао" Лао-цзи, "логос" Геракліта, "апейрон" Анаксимандра, "нус" Анаксагора, "холон" Платона. Наразі такі сучасні галузі як фізика високих енергій і космологія "виходять на метафізику" в прямому сенсі цього слова, оскільки даний рівень пов'язує світ і людину на більш глибинному ніж фізика рівні.

Метафізика як природна схильність – це спекулятивна потреба людського розуму вирішувати такі питання, які виходять за межі його досвідного застосування. Поява метафізики як природної схильності пов'язана з переходом людства від міфологічної до філософської свідомості. Це і приводить до появи феномену античної філософії та психології в VII ст. до н. е. Перехід "від міфу до логосу" створює потужний вектор розвитку і духовної культури, і цивілізації Європи.

З античних часів у якості найважливішої форми духовного досвіду, що постійно вдосконалюється і поглиблюється, виступає рефлексія – принцип людського мислення, згідно з яким воно спрямовується на осмислення і усвідомлення власних форм і передумов. В античності рефлексія спочатку оформлюється не у вигляді предметного осмислення самого знання, а у вигляді діяльності самосвідомості, яка розкриває внутрішній склад і специфіку духовного світу людини. У цій якості рефлексія вперше з'являється у Сократа, який висунув на перший план завдання самосвідомості, предметом якої є духовна активність в її пізнавальній функції. В середньовіччі Августин розширив сферу духовного досвіду за рахунок відкриття духовної рефлексії, що фіксує увагу людини на її внутрішньому світі. Тим самим не тільки було досягнуто остаточне звернення думки на внутрішній світ індивіда; набагато істотніше, що самосвідомість виявилася зближеною з богопізнанням. Це відкриття мало два важливі наслідки. По-перше, місце розуму як "ока душі" займає "просвітлений" і одухотворений розум. Духовний досвід досягає своєї вершини – віри, яка не підміняє розум, не доповнює його, а стає вище нього. По-друге, з'являється ідея цілеспрямованості духовного розвитку.

У X ст. перським вченим Ібн Сіною була сформульована "теорія двох істин", яка стверджувала, що істина знання й істина віри не співпадають поміж собою і не протирічать одна одній, як дві паралельні лінії. Досить швидко ця теорія отримала розповсюдження в Європі, проте у XIII ст. була дещо перефразована у томізм – теорії, розробленій відомим теологом Томою Аквінським. Намагаючись примирити науку і віру, Тома Аквінський писав про те, що вони мають, дійсно, дві різні істини, але у тому випадку, якщо істина науки заперечує істину віри, наука має їй поступитися [15, с. 99].

Мислителі Нового часу відмовилися від основної онтологічної ідеї своїх попередників про те, що рухом природних тіл правлять безтілесні душі. Тим самим живе тіло, яке в усій попередній системі знань розглядалося як "одушевлене", звільнялося від впливу і втручання душі. У час великих раціоналістів (Р. Декарт, Б. Спіноза) і великих емпіриків (Ф. Бекон, Т. Гоббс) була зроблена спроба відсторонитися від богословських традицій та закласти основи матеріалістичного знання. Проте критику метафізики, розмежування знання і віри, науки і релігії не потрібно розуміти як нігілістичне ставлення до метафізичного способу мислення, його вигнання зі сфери людського духовного життя. Потрібно взяти до уваги, що наукове пізнання не є єдиною, навіть пануючою сферою людського духовного життя. Людина живе у світі цінностей, в якому віра, в тому числі й метафізична, відіграє фундаментальну роль. Саме вона робить людину особистістю.

Ідеалістична лінія в історії психології приписує свідомості особливу, духовну природу і бачить в ній прояв закладених в психіці "духовних здібностей". Відповідно до поглядів Р. Декарта і І. Канта, духовною називається здатність людини виходити за межі чуттєвого, наочного досвіду і оперувати абстрактними, "внутрішніми" категоріями, закладеними в естві людського духу. Декарт розуміє їх як вроджені ідеї, Кант – як апіорні форми розсудку. Обидва, таким чином, розглядають вищі форми мислення і поведінки як властивості притаманного людині духовного світу.

Як зазначає В. О. Татенко, відтоді, коли психіку називали душею, у пізнанні психічного світу було зроблено багато наукових відкриттів, в той час як поняття "душа" не отримувало належного розвитку через консерватизм релігійних форм пізнання, а також через ігнорування його психологічною наукою. Поняття "психіка" часто-густо використовується в метафізичних пояснювальних схемах в одному змістовому контексті з такими поняттями, як "душа", "дух", "світовий розум" тощо. Тут може йтися про "психологічне поле" планети чи Всесвіту в цілому, про "психічну енергію" і "психогенератори", що її виробляють, про передачу думки на відстань. Під словом "психіка" можна розуміти й окрему субстанціальну систему, що сама генерує із себе реальність як таку, включаючи і саму себе. Як наукова метафора це поняття застосовується для позначення все ще не до кінця зрозумілих нейрофізіологічних процесів, що відбуваються у мозку, а, точніше, того в його функціонуванні, що вже не є власне фізіологічним, але ще не є власне психічним. Тобто для фіксації моменту, процесу і механізму переходу матеріального в ідеальне і навпаки [16, с. 144-145].

Класична наука (XVII-XIX ст.), досліджуючи свої об'єкти, прагнула усунути по можливості усе, що відноситься до суб'єкта, засобів, прийомів і операцій його діяльності. Таке вилучення розглядалося як необхідна умова отримання об'єктивно-істинних знань про світ. Тут панував об'єктний стиль мислення, прагнення пізнати предмет сам по собі, безвідносно до умов його вивчення суб'єктом пізнання. Початковий пункт неklasичної науки (перша половина XX ст.) пов'язаний з розробкою релятивістської і квантової теорії, що відкидає об'єктивізм класичної науки. Некласична наука виключає уявлення реальності як чогось не залежного від засобів її пізнання, від суб'єктивного чинника. Вона осмислює зв'язки між знаннями про об'єкт пізнання і характером засобів і операцій діяльності суб'єкта. Експлікація цих зв'язків розглядається як умова об'єктивно-істинного опису і пояснення світу.

На відміну від класичної наукової раціональності XVII-XIX століть і неklasичної раціональності XIX – початку XX століть, які не приймали до уваги інші форми знань (побутове, міфологічне, релігійне, паранаукове та ін.), постнеklasична раціональність і постнеklasична наука (друга половина XX – початок XXI ст.) розглядають позанаукове знання як своє соціокультурне оточення, як світ свого буття. Це зовсім не означає, що проблема істинності перестала бути центральною в науці. Сучасна постнеklasична наука, приймаючи до уваги дані позанаукових знань, перевіряє їх істинність своїми власними засобами. Саме на такому співвідношенні науки і позанаукового знання наполягав ще В. І. Вернадський. Він одним із перших усвідомив величезний перетворюючий вплив живих організмів на усі три зовнішні оболонки Землі в планетарному масштабі, тісну взаємодію і взаємозалежність усіх форм життя. Це дало йому поштовх до створення всеохоплюючої теорії біосфери, тобто тієї частини зовнішніх оболонок нашої планети, яка безпосередньо пов'язана з існуванням життя на Землі. Природні об'єкти, які вже зазнали впливу людської діяльності, він відносив до "ноосфери", тобто до "сфери розуму", і передбачав, що ноосфера буде швидко розширюватись, охоплюючи все більшу частину Землі – від глибоких її надр до найвищих шарів атмосфери.

Класичний і неklasичний типи раціональності характеризувалися гносеологічними установками позитивізму, що в другій половині XX століття стало усвідомлюватися в якості проблеми як для гуманітарних досліджень в цілому, так і для психологічної науки зокрема. Інформаційна епоха привнесла у наукові дослідження небачене прискорення епістемологічних "поворотів" [7]. З одного боку, стрімко

втрачали актуальність модні підходи постмодернізму, з іншого боку, постнекласична раціональність дозволяла подивитись на класичну спадщину через призму сучасності і пошукати нове в старому [4].

Особливістю методології постнекласичної науки є те, що феномен людини в ній неможливо пояснити, виходячи лише з фізично-хімічних, соціально-історичних або суто психологічних знань. Виявляється, що для побудови всебічної та цілісної наукової картини світу і повноцінного її функціонування потрібне знання не тільки об'єктивної реальності, а й тих аспектів дійсності, які передують науковому пізнанню (апріорні судження – за І. Кантом). А вони, як відомо, характеризуються ціннісним і гуманістичним змістом.

Суб'єктивне, ідеальне, свідомість, духовність не виникають зі самих себе, а безпосередньо пов'язані з досягненням об'єктивного ідеального, як інформаційної матриці самої природи. Донедавна такі думки сприймали як спекулятивні, такі, що не мали конкретних підтверджень. Однак феноменальні відкриття у сфері трансперсональної психології (С. Гроф, К. Уїлбер), квантової фізики (Д. Бом, Ф. Капра, К. Прібрам), математики (В. Налімов, Г. Бейтсон, К. Гедель) дали змогу впритул наблизитися до формування холономної (архетипової) парадигми, яка визнає можливість окремого і незалежного існування матеріального субстрату (мозку) і психіки як такої і предвічних та первинних ментальних матриць світобудови, архетипів колективного несвідомого.

У світоглядному контексті, теорія інформаційної природи душі пов'язується із загальнобуттєвим питанням. Останнє у теолого-християнському диспозитиві вирішується через створення Всесвіту Богом, а у науковій постнекласичній парадигмі – виникненням Всесвіту. Зв'язок проблеми свідомості із тематикою Універсуму представлений у антропному принципі, який має підстави вважатися науковцями і богословами як метод комплементарної інтеграції релігійно-християнського і постнекласичного наукового знання. Отже, сучасне християнське богослов'я позитивно оцінює наслідки антропного принципу і використовує їх для апологетики власного віровчення. Для науки доби постмодерну, принцип антропності означає потенцію здобуття того, що у науці і філософії модерну називали абсолютним знанням. Завдяки цьому сучасна постмодерна картина світу інтерпретує людину мікrokосмом у макrokосмосі (Всесвіті), що допускає комплементарність знання релігії та науки. Це сприяє процесу взаємодоповнення двох типів світогляду, які здатні визначити цілісне сприйняття людиною реальності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Говорячи про антропний принцип, дослідники часто акцентують увагу на його складній структурі, яка пов'язана передусім з його визначенням та проявами. Слабкий антропний принцип вказує на те, що наше місце у Всесвіті є достатньо привілейованим, оскільки включає саме наше існування в якості спостерігача космічних і земних процесів. Сильний антропний принцип наголошує на тому, що Всесвіт обов'язково має бути тільки таким, тому що в ньому на певному етапі розвитку з'являється людина як спостерігач. Сама ідея людиновимірності природи, науки й Космосу була відома ще з давніх давен. Не використовуючи власне терміну "антропний принцип", звертання до визначальності людських характеристик визріває вже у вченнях західних античних мислителів, наявні витоки цієї проблематики й у східній філософії.

На індивідуально-психологічному рівні антропний принцип має екзистенційне значення, бо намагається обґрунтувати думку про сенс життя. Антропний принцип можна інтерпретувати й у релігійному дусі. Тобто виникнення Всесвіту задумане було так, щоб у ньому обов'язково з'явилося життя, і навіть більше – жива розумна істота. Антропні властивості світу розуміються як підтвердження віри у Творця, як наявність розумної Сили, що керує цим світом і творить все з нічого. Проте синергетичне розуміння антропного принципу виключає його телеологічну, а отже, і теологічну, інтерпретацію.

Поява антропного принципу зі свого боку похитнула класичний ідеал науковості й об'єктивності. Антропний принцип у некласичній науці вперше дозволив "узаконити" в межах природознавства саме формулювання питання про те, чому Всесвіт побудований саме так, з основними його константами та параметрами. На відміну від класичного природознавства, яке сприймало тільки питання про те як побудований світ, а не чому він так влаштований. Наукова картина світу збагатилась людськими параметрами, а процес наукового пізнання вийшов на новий рівень дослідження. З'ясувалося, що неможливо побудувати адекватну наукову картину світу, не помістивши в неї людину, яка, власне, і здійснює споглядальну, пізнавальну й оцінювальну діяльність. Як засвідчила історія науки, відсторонений аналіз граничних ситуацій зв'язку людини зі світом неможливий, так само як і знайдення єдиної точки об'єктивності.

Враховуючи багатоаспектне ціннісно-смісловне навантаження антропного принципу у формуванні наукової картини світу фахівців психологічного профілю, вважаємо за необхідне внести в базову навчальну програму з історії психології відповідні методологічні доповнення. Логіка формування уявлень про психічне з урахуванням принципу антропності були висвітлені автором у двох освітніх виданнях "Психея: між Еросом і Логосом" [9] та "Homo sapiens psychologicus: історія психологічної думки" [10], які наразі апробуються у навчальному курсі з історії психології для студентів психолого-педагогічного факультету Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Використані джерела

1. Ардаков А. А. Сознание в онтологиях антропного принципа / А. А. Ардаков // Вопросы философии. – 2008. – №1. – С. 45-50.
2. Александров Ю. В. Основы релятивістської космології: навчальний посібник / Ю. В. Александров. – Х. : Харківський національний університет, 2001. – 88 с.
3. Бирич И. А. Соотнесенность космо-, фило- и антропогенеза в структурном триединстве: модель "матрешки" / И. А. Бирич // Философия и космология. – 2010. – №1. – С. 16-25.
4. Войцехович В. Э. Антропный принцип как интегрирующее ядро постнеклассической науки / В. Э. Войцехович // Философия и космология. – 2010. – №1. – С.33-37.
5. Выготский Л. С. Психология развития человека. – М.: Изд-во Смысл; Изд-во Эксмо, 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
6. Голиков Ю. Я. Антропный принцип как теоретическое основание решения актуальных проблем психологии / Ю. Я. Голиков // Психологический журнал. – 2014. – № 2. – С. 19-32.
7. Гусельцева М. С. Психология и история: культурно-психологическая эпистемология / М. С. Гусельцева // Методология и история психологии. – 2010. – №2. – С. 7-22.
8. Донченко О. Від цілісності психологічних знань до цілісності світобачення / О. Донченко // Соціальна психологія. – 2011. – №1. – С. 4-10.
9. Махній М. М. Психея: між Еросом і Логосом / М. М. Махній. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2013. – 416 с. – (Під знаком "ψ": науково-освітня серія).
10. Махній М. М. Homo sapiens psychologicus: історія психологічної думки / М. М. Махній. – Чернігів: Видавець Лозовий В. М., 2014. – 312 с. – (Під знаком "ψ": науково-освітня серія).
11. Ненашев М. И. Антропный принцип и проблема наблюдателя / М. И. Ненашев // Вопросы философии. – 2012. – № 4. – С. 64-74.
12. Несеренко Г. О. Особистість у нелінійному суспільстві: монографія. – Запоріжжя: Просвіта, 2004. – 140 с.
13. Огінова І. О. Теорія еволюції (системний розвиток життя на Землі): підручник / І. О. Огінова, О. Є. Пахомов. – Дніпропетровськ : Вид-во Дніпропетровського університету, 2011. – 540 с.
14. Попович М. Д. Космічність людини і антропність світу: соціально-філософська концептуалізація / М. Д. Попович // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 72. – С. 327-332.
15. Скок М. А. Історія психології від анімістичного світобачення до наукової рефлексії: навчальний посібник / М. А. Скок. – Чернігів : Видавець Лозовий В. М., 2010. – 256 с.
16. Татенко В. О. Сучасна психологія: теоретично-методологічні проблеми / В. О. Татенко. – К. : НАУ-друк, 2009. – 288 с.

Makhniy M.

WORLD OUTLOOK POTENTIAL OF ANTHROPIC PRINCIPLE IN THE HISTORY OF PSYCHOLOGICAL THOUGHT

The article deals with the psychological interpretation of the anthropic cosmological principle, which states that the global physical constants are optimally appropriate for the emergence of the biosphere and sociogenesis. The world-outlook potential of the anthropic principle in the history of psychology and conceptual problems of anthropogenesis is analyzed. It is emphasized that the appearance of the anthropic principle shook the classic ideal of scientism and objectivity.

The analysis of the history of philosophy proves the appeal to determinacy of human characteristics in the teachings of the ancient thinkers who actually did not use the term "anthropic principle." The subjective aspect of the anthropic principle is associated with cognitive processes, gnoseological preconditions of its study are analyzed. The emphasis is made on the importance of postnonclassical rationality that allows to look at the classical heritage in the light of the present and search for new in the old.

At the individual psychological level the existential meaning of the anthropic principle is stated, because it helps to ground the meaning of life. In the religious interpretation the anthropological properties of the world are understood as confirmation of faith in the Creator, as the presence of reasonable Power that controls this world. Synergetic understanding of anthropic principle excludes its teleological and theological interpretation. Considering the multiaspect value and meaning impact of anthropic principle in the formation of psychology experts' scientific world view, the implementation of the necessary methodological additions to the basic curriculum on the history of psychology for university students is proposed.

Keywords: anthropic principle, anthropopsychogenesis, history of psychology, the scientific world view, outlook, postnonclassical psychology.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2014